

Hódi Sándor

A rendszerváltás néhány társadalomlélektani sajátossága

(A RETÖRKI által 2014. október 17-én rendezett, a Magyarok a rendszerváltásban a határon innen és túl című műhelybeszélgetésen elhangzott előadás szerkesztett változata. Megjelent: Aracs, 2015/1, 119–125.)

FOSZLADOZÓ KÖDBEN

Megoszlanak a vélemények arról, hogy tíz, tizenöt vagy huszonöt év elegendő „történeti távlatot” nyújt-e a politikatörténet számára a rendszerváltás szakmai elemzésére, ellenben a fordulat pszichológiai, szociológiai, társadalomlélektani áttekintésének semmiféle „tudományos” akadályja nincsen. Nem volt eddig sem, néhány elszórt kezdeményezésen kívül azonban a sorsfordító események elemzése valahogy kívül esett a társadalomtudósok érdeklődésén¹ – ugyanakkor ezrével készültek „tudományos értekezések” mondvacsinált kérdésekről. Szellemi életünkre jellemző, hogy a kutya sem ugatta meg, hogy miért siklott ki a vassfüggöny mögötti kísérlet,

miért követelt közel százmillió emberéletet a „kommunista világrendszer” építése, arról meg, ha lehet, még kevesebb szó esett, hogy a „vörös veszély” elmúltával merre halad tovább velünk a történelem kereke. Arról a magaslatról persze, ahová az értelmiség helyezte magát, képtelen volt a mindennapi élet ilyen „triviális” problémáival, még kevésbé az emberi-társadalmi lét jövőbeli alakulásának kérdéseivel foglalkozni. Nem mintha az értelmiségen számon lehetne kérni bármiféle – újabb – társadalmi utópia horizontját, de legalább fel kellett volna hívnia a figyelmet azokra a buktatókra, amelyekkel az erőszakos kollektivizálás után a leggátlástalanabb kapitalizmusba való visszatérés jár.

A rendszerváltoztató elit nyugati mintára és sugallatra megváltoztatta a törvényeket és intézményeket, ezzel együtt azonban a szociális igazságosság eszméje is sírba szállt, divatja múlt fogalommmá vált. Holott az emberek többsége a rendszerváltozástól elsősorban magasabb életszínvonalat várt, tulajdonképpen ezt értette a szabadságon és a demokrácián. Ezzel szemben az életszínvonal visszaesett, miközben a rendszerváltoztató elit egy részének körében gátlástalanul utat tört magának a harácsolás és a vagyonszerzés. A politika hajlandó fátylat borítani a történetekre, ez azonban csak történetírói divat, lélektani szinten más a helyzet: széles néprétegekbe beivódott a csalódottság, amitől megingott a történelem szekere. Ráadásul a választói és parlamentáris demokrácia állandósította a hatalmi harcért folyó új típusú konfliktusokat. Ez a társadalomlélektani gubanc ma is az egyik legfőbb gondunk. Kétségtelen, hogy az utóbbi időben néhány kormányintézkedés – rezsicsökkentés, bankok megadóztatása, adósságrendezés – orvosolni igyekezett ezeket a társadalmi feszültségeket. Mindezek a 2014-es választások kimenetelét is eldöntötték.

¹ Kivételt jelent ez alól Lányi Gusztáv *Rendszerváltás és politikai pszichológia* (Budapest, Rejtjel, 2001) című könyve, amely a szerző azon tanulmányait tartalmazza, amelyek jobbra az 1990 és 2000 közötti időszakban íródtak, és a rendszerváltoztató Magyarország zaklatott politikai világáról szólnak.

NYERTESEK ÉS VESZTESEK

A rendszerváltozás kezdetén a nyugati típusú társadalmak felettébb vonzónak tűntek, a parlamenti demokrácia és a piacgazdaság egyértelműen a magasabb életszínvonalat és a szebb jövőt jelentette. Sokan szentül hitték, hogy a vasfüggöny mögött töltött évtizedek után végre megtaláltuk a „tökéletes és végső társadalmi modellt”, melyet hovatovább a „történelem végéként” vizionáltak elénk.² Ezzel szemben egy ellentmondásoktól terhes időszak következett, amelyen utóbb még azok is meghökkentek, akik korábban a rendszerváltozást félvállról vették. A neoliberalizmus és a globalizáció fenyegető csapásai után ma már ott tartunk, hogy nem is biztos, hogy nemzeti fennmaradásunk érdekében ebbe a „történelem nélküli” állapotba kell kerülnünk.

Azon persze vitatkozhatunk, hogy „nacionalizmustól mentes” patriotizmus-e a cél, amelyben az állampolgárok egyazon közösség tagjainak tekinthetik magukat, vagy pedig a jövő zálogát az egészséges nemzettudatban kell keresnünk. A lényegi kérdés úgy merül fel, hogy jobban érzi-e magát a magyar társadalom, mint huszonöt évvel ezelőtt. A válasz egyértelmű: a rendszerváltozás nyertesei igen, a vesztes többség viszont nem. Áradozhatunk sikertörténeletről, ám azt, hogy valahol utat tévesztettünk, aligha lehet „jobboldali” túlzásnak tekinteni. A gyűlölködés korróziós hatása – amelyet a leszakadók egyre nagyobb tömege gerjeszt maga körül – a helyzettel való hosszú és tartós elégedetlenséget vetíti előre. Hiába a

politika és az intézmények szemszögéből a látványos változás, hiába csiszoljuk, finomítjuk a parlamenti demokráciára és a piacgazdaságra épülő nyugati modellt, ha ugyanolyan küzdelmekkel, bukásokkal, pusztulással és újrakezdésekkel teli idők várnak ránk, mint a kommunizmus idején. Sőt, az elitet kivéve a kádárizmus (titóizmus) hosszú évtizedeinek anyagi biztonsága – mindent összevetve – a társadalom többsége számára még mindig jó, a mainál sok szempontból jobb korszaknak tűnik. Ezt a társadalomlélektani sajátosságot nem szabad figyelmen kívül hagyni. Összességében azt, ami rendszerváltoztatás néven történt, a többség „társadalmi igazságtalanságként” éli meg, s ennek az érzésnek van némi alapja. A társadalmi változások igazságosságának ugyanis az emberek szemében egyetlen kritériuma van, nevezetesen, hogy mekkora az események alakulására való lehetséges hatásunk. Nos, sok minden állhat a rendszerváltozásnak nevezett folyamat hátterében, de legkevésbé lenne igaz azt állítanunk, hogy alulról, a társadalom mélyéről jövő események és áramlatok, a széles néprétegek akarata jutott kifejezésre ebben a folyamatban.

KELLŐ „POLITIKAI TÁVLAT”

Történt, ahogy történt, a hegyek vajúdtak, az eredmény azonban meglehetősen kiábrándító és silány. A sokféle szándék és a történelem kínálta mozgástér közötti diszkrepancia olyan társadalmi-politikai eseményeket generált, amelyek nem váltak közös akarattá, a társadalmi cselekvést sehová sem vezérelték. Ebben a vonatkozásban vádolhatjuk az értelmiséget mulasztásáért, kárhóztathatjuk a politikusokat kapzsiságukért, mutogathatunk a régi káderekre, besúgókra, helyi és provinciális „istenségekre”, külföldi nagytökére, ám hiába helyezük magunkat az áldozat szerepébe, akit mások cserbenhagytak, becsaptak, kijátszottak, mi magunk voltunk restek, alkalmatlanok a felemelő, nagy dolgok elérésére. A rendszerváltozás éppen olyan csonka és hazug, amilyen csonka és hazug volt személyes életünk. Riasztóan primitív világban élünk, amelyben – a politika egyszerre

² 1989-ben, az amerikai külügyminisztérium ifjú munkatársaként adta közre Francis Fukuyama *A történelem vége?* című, mindössze néhány oldalas tanulmányát, és ezzel egy csapásra világhírű lett. Fukuyama könyvben is megírta az elméletét, s arra a következtetésre jutott, miszerint a liberális demokrácia „az emberiség ideológiai fejlődésének a végpontja”, „a kormányzás végső formája, s mint ilyen az egyetlen történelem vége lehet”. Bár cikkek ezreibe vitatkoztak vele, sőt napjainkra a liberális demokrácia is megbukott, a mítosz továbbra is tartja magát. Magyar nyelven, kötetben először: Francis Fukuyama: *A történelem vége és az utolsó ember*. Budapest, Európa, 1994.

elemi és banális hatásmechanizmusának köszönhetően – minden megtörténhet velünk. Társadalmi és személyes életünk csak akkor lehetne teljes és hiteles, ha egyenként nemcsak a magunk sorsával törődnénk, hanem szándékunk, gondolatunk, akaratumunk a közösségi cselekvés részévé is válna. Ez az, amelyben alulteljesítettünk. Többnyire csak politizálunk, holott nem ártana néha a lélek belső történéseire – állapotára, gyötrelmeire – figyelni, ami magyarázata lehet a társadalmi cselekvés hiányának, de jobb csillagállás esetén (1848-ban, 1956-ban) életet jelenthet és új lendületet hozhat a jövő számára.

Előjáróban ennyit az adott történelmi helyzetről, társadalomlélektani viszonyokról, „történelmi távlatról”, varázsszavakról és szellemi restségről. Egyébként azt gondolom, hogy a „kellő politikai távlat” csupán fikció, kibúvókeresés, a valósággal való szembenézés elodázása. A történetek tárgyyszerű elemzése ugyanis nem az időmúlás függvénye, legfeljebb a szükséges információk hozzáférhetőségének kérdése. A politikatörténet gyakran abba a hibába esik, hogy szereti az események egyenes vonalúnak látszó menetét feltételezni, holott társadalomlélektani szemszögből az élet mindig bővelkedik esetlegességekben, véletlenszerűségekben, meglepetésekben. Így aztán fennáll annak a veszélye, hogy ha a történetekre nem a maguk totalitásában tekintünk vissza, a rendszerváltás – függetlenül a „történelmi távlattól” – mítoszoként kerül be a történelemkönyvekbe.

DÉLVIDÉK

A csehszlovák, keletnémet, majd még inkább romániai drámaesemények régió egészét állították a világ érdeklődésének középpontjába. Jugoszláviában azonban eközben semmi sem történt, a párt csendben kivárt. Később az események felgyorsultak. A szerb hadsereg 1991. július 7-én tíz nap alatt meghátrálásra kényszerült a szlovén honvédelemmel szemben, majd Horvátországgal közel öt éven keresztül, Bosznia-Hercegovina területén pedig három éven át folytatott

háborút. A vereségek után a szerbek a megmaradt területükön megpróbálták „rendet” teremteni, és a kilencven százalékban egységes őslakosságú Koszovót próbálták megrendezni. És akkor következett a meglepetés: olyasmi történt, amire nem volt példa az utolsó kétszáz évben. A nemzetközi hatalom az albánok megrendezését végre rossz néven vette és fizikai szankciót alkalmazott egy szuverén állammal – Kis-Jugoszláviával – szemben, egy kisebbség védelmében. Ezek az események végül Milošević bukásához vezettek. Időközben a Szerbia és Montenegró névre keresztelt államközösség is felbomlott. Mi, délvidéki magyarok azonban a továbbiakban is a szerb politika foglyai maradtunk. Bár az etnikai arányok már az egykori Jugoszláviában is vészesen megváltoztak a rovásunkra, az ország széthullásával a horvátországi, boszniai és koszovói szerbek százezreit telepítették a Vajdaságba.

KEZDETEK

Térjünk vissza a rendszerváltás kezdetéhez. Magyarországon 1989 júniusában megkezdődtek a Nemzeti kerekasztal tárgyalásai a „politikai átalakulásról”. Ennek hírére a nyár folyamán mi, délvidékiek is többször összejöttünk a Tiszaparton. A délvidéki magyarság megszervezésének hevéletében a személyeket illetően nem nagyon válogathattunk, jómagam egyébként is idegenkedtem a címkézéstől. A „baloldal” és „jobboldal” viszonyának kérdése a vajdasági magyarság politikai önszerveződésében az első perctől fogva mégis kardinális fontosságú kérdésként merült fel. Miután a Jugoszláv Kommunista Szövetség megszűnt, az egykori párttitkárok és állami funkcionáriusok tömegesen lepték el a formálódó pártokat és szervezeteket. Ez történt az újonnan alakult Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségével, majd a Vajdasági Magyar Szövetséggel is. Számbeli túlsúlyuk – és riasztóan nagy hatalmi ambíciójuk – ellensúlyozására igyekeztem volna a vezetőségbe kellő számú nemzeti érzelmű embert („jobboldalit”) verbuválni, de hamarosan kiderült, hogy reménytelen feladatra vállalkoztam.

Fájdalmas felismerés volt számomra, hogy a vajdasági magyar nemzetrésznek voltaképpen nincs „jobboldala”, még kevésbé nemzeti érzelmű értelmisége. Aki volt, azt az állam bebörtönözte, lefejezte, elűzte. A kommunista párt 1945 után saját céljai érdekében kinevelt egy új, az állami- és pártbürokráciához kötődő kisebbségi elitet, ez a réteg azonban nemcsak alkalmatlan volt a nemzeti érdekek megjelenítésére és képviselésére, hanem – többnyire fogott emberekről lévén szó – abban ellenérdekelte is volt. Az ellenérdekeltség később tompult, az alkalmatlanság azonban tartósan bizonyult.

HIT ÉS POLITIKA

Ha őszinte akarok lenni, kisebbségi életünkben itt kezdődött a „rendszerváltozás kisiklása”, s ez voltaképpen máig sem változott. Az emberek nem hisznek vezetőiknek – hiteles vezetők híján viszont a legjobb szándék is utópisztikus és kivitelezhetetlen. Ez a társadalomlélektani igazság megkerülhetetlen. Hit nélkül pesszimizmus vesz erőt az embereken, ami pedig rendre létrehozza azt a bajt, amit megjövendő.

Ez történt a kommunista eszmével is. Nem a szociális igazságosság eszméjével volt baj, hanem a hiteltelen emberekkel. Az egykori vezetők korántsem voltak szent életű idealisták, akik példát mutattak volna, ellenkezőleg: rendre diktátorokká váltak, akik mindenkit kíméletlen csatlós sorba igyekeztek kényszeríteni. Az a lelki kárhozott, hogy az önérvényesítés néha túlzott erővel tör felszínre, nem az ember, hanem a hatalom természetéből ered. A világon a politika uralma ma is kiterjed mindenre. Látnunk kell azonban, hogy egy új, jobb kor előkészítésének a feltétele nem annyira rendszerbéli kérdés, mint inkább a hit és az erkölcs uralmának a politikára való kiterjesztése. Talán a dolgok a rendszerváltozást illetően sem olyan bonyolultak, mint hinnénk. Tény és való, hogy a rendszerváltó pártok hamar elvesztették társadalmi szerepüket és jelentőségüket, eszközzé silányultak a hatalomra törő hiteltelen emberek kezében.

MOZGÁSTÉR

A politikai fordulat idején a délvidéki magyarság szellemi-kulturális életében gyarmatosító állapotok uralkodtak. A közoktatásból, tájékoztatásból, politikából teljes egészében hiányzott a magyar szellemiség. Idegen érdekek, szándékok, törekvések hatása alatt sínylődött mindenki, az embereknek sem módjuk, sem képességük nem volt nemzeti érdekeiket megjeleníteni. És mégis, amint a remény szikrája felcsillant, a magyar kisebbséget ebből az alélt állapotból szinte napok talpra lehetett állítani. Létrehoztuk politikai érdekszervezetünket, megfogalmaztuk jövőre vonatkozó elképzeléseinket, és – mint politikai szubjektum – megjelentünk a nemzetközi nyilvánosság előtt. Ebben a szerveződésben az anyaországnak nem sok része volt, legfeljebb a tévében a *Panoráma* szerkesztőségének, amennyiben hírt adott a történésekről.

A magyar diplomácia üdvözölte a spontán jelentkező önszerveződést – amíg az autonómiatörekvésekben formát nem öltött. Az autonómiatörekvésekkel ugyanis sokáig nem tudott mit kezdeni. A retorika az volt és maradt, hogy „a magyar kormány támogatja a határon túli magyarok törekvéseit”, ami voltaképpen helytálló és igaz. Csakhogy ez az alapállás – tekintettel a kisebbségpolitikában uralkodó mindenkori széljárásra – gyakorlatilag annyit ér, mint halottnak a csók. Azzal, hogy a magyar külpolitika az önrendelkezés ügyét a határon túli pártvezérekre bízta, az autonómia gondolatának hordozói rendre a pálya szélére szorultak. A vezérszerep ugyanis óhatatlanul a megalkuvó politikásoknak áll, akik igyekeznek visszanyesni minden törekvést, ami megzavarhatja a többségi néppel való „jó viszonyt”. Így aztán az autonómiatervezetek kidolgozása óta – közel huszonöt éve – soha senki nem nézett közülük „farkasszemet” a kisebbségben élő magyarság fogva tartóival.

KENF

Annak idején, az 1991-ben alakult Közép-európai Magyar Népcsoportok Fórumának elnökeként, többedmagammal szerettük

volna összehangolni politikai törekvéseinket a magyar kormány lépéseivel és lehetőségeivel. Nevezetesen szeretnénk volna a magyar autonómiák ügyét napirendre tűzni Brüsszelben. Ez a törekvésünk azonban megghiúsult, nehogy a magyar nemzetrészek közös fellépése „felébressze a kisantant reflexeket”. Helyette jöttek az államszerződések, amelyekkel a magyar külpolitika pontot is tett az autonómia-törekvések, egyáltalán a határon túli magyarság társadalmi-politikai önszerveződése végére. Az áldozat az Európai Unióhoz való gyors csatlakozás reményében történt.

Mit mondjak, kár volt a nagy sietség. Talán jobb lett volna magyar részről az autonómiák ügyét felkarolni, az Európai Unió részéről pedig a határ menti régiókat gazdaságilag felzárkóztatni. Magyarországnak a csatlakozás ellenében erre a lapra kellett volna játszania. Hiszem azt, hogy ez az alternatíva egy rosszul kormányzott világban, ha ilyen-olyan feszültségek árán is, de járható út lett volna. Így viszont hiába zörgetett a világtörténelem a határainknál, a pislákoló reményt a nagy tülekedésben a mohó kezek hamar elragadták.

Ha engem kérdeznek, huszonöt éve lefelé megy velünk a mozgólépcső – annak ellenére, hogy a nemzet egyesítése terén a magyar állampolgárság megszerzésének megkönnyítése vitathatatlan előrelépést jelent. Az állampolgárság kiterjesztésének gondolata akkor vetődött fel, amikor a határon túli magyar autonómiák kérdése gyakorlatilag lekerült a napirendről.³ Emlékezzünk, a Magyar Állandó Értekezlet egyik ülésén a teljes körű állampolgárság kiterjesztésének gondolata napirendre került, de a jeles fórum helyette „a határon túli magyarok anyaországi jogállása törvényi szabályozásának megteremtését” kezdeményezte. A halva született ötletet később más fejlemények követték. Ezeket ismerjük. A kérdés mára – még ha felemás

módon is, de – megoldódott. Annak idején kisebbségi részről tisztán láttuk, hogy önmagában az állampolgárság kiterjesztésével – önrendelkezés, területi autonómia nélkül – nem lehet megnyugtató módon rendezni a határon túli magyarok helyzetét.

A JELEN HELYZET

A Szerbiához csatolt mintegy félmillió magyar napjainkra kétszázötvenezerre apadt. Létszámuk napról napra csökken, pártjaink viszont szaporodnak. Jelenleg a vajdasági magyarságnak hat pártja van. Volt korábban vagy még hat, kerékkötőnek, ezek időközben elvéreztek. A pártok közül kizárólag a Vajdasági Magyar Szövetségnek vannak képviselői a belgrádi és az újvidéki tartományi parlamentben. A többi párt néhány helyi önkormányzatban képviselteti magát.

Az országos, tartományi és helyi politikai jelenlét mellett az országban élő magyarságnak nemzeti tanácsa is van, amelyen keresztül névlegesen megvalósíthatja a kulturális autonómiához való jogát. A vajdasági Magyar Nemzeti Tanács (MNT) korlátozott jogköre a művelődés, a tájékoztatás, a nyelvhasználat és az oktatás területére terjed ki, az ismételten felvetett hatásköri viták azonban – olykor a nemzettársaink részéről érkező feljelentések – tovább szűkítik amúgy is csekély mozgásterét. A szerb alkotmánybíróság 2013 januárjában alkotmányellenesnek nyilvánította a nemzeti tanácsokról szóló törvény néhány pontját, ezért változtatni kellett a jogszabályon. A módosítás főleg a választások módjára vonatkozott, az új összetételű nemzeti tanácsok felállítását követően pedig a belgrádi parlament napirendjére kerülhet az országos kisebbségi önkormányzatok hatásköreinek kérdése is.

A kisebbségi nemzeti tanácsokról szóló első törvényt 2009-ben fogadták el, ezt követően 2010-ben tartottak először választásokat a harmincöt fős kisebbségi önkormányzat felállítására. Az MNT-ben 2010 és 2014 között a VMSZ által támogatott Magyar Összefogás listának

³ Hódi Sándor: Állampolgárság vagy státustörvény? Az MVSZ JOT (Magyarok Világszövetsége Jugoszláviai Országos Tanács) közleménye. (Zenta, 2000.02.10.). <https://www.oocities.org/eureka/8808/allampolvstatus.htm> (Utolsó letöltés: 2019.12.02.)

háromnegyedes többsége volt. Rajtuk kívül a Jobbik testvérpártja, a Magyar Remény Mozgalom (MRM), valamint a szintén a magyar jobboldallal szimpatizáló Magyar Polgári Szövetség (MPSZ) egy-egy képviselője jutott be az MNT-be. Emellett a most már ellenzéki, akkor még országos szinten is kormányzó Demokrata Párt (DS) és a Vajdasági Szociáldemokrata Liga (LSV) támogatottjai ülhetek a képviselői székekbe.

AMIRŐL NEM BESZÉLÜNK

Vitathatatlan, hogy az eddig elért eredmény is több a semminél. Az MNT vezetősége – értékelve négyéves tevékenységét – természetesen elégedett. Mások kevésbé azok. László Bálint, a Magyar Remény Mozgalom elnöke joggal teszi szóvá, hogy az MNT a jövőben ne csak „anyagi forrást jelentsen néhány embernek”, hanem valódi védőernyő legyen az élet minden területén. A Magyar Polgári Szövetség azon siránkozik, hogy a nemzeti tanácsokról szóló törvény „nem biztosít autonómiát a vajdasági magyaroknak”. Ez is igaz. A VM DP „nem kíván részt venni a nemzeti tanácsi választásoknak nevezett politikai porhintésben, hiszen annak mind tényleges célja, mind végső eredménye máris borítékolható”. A vita természetes. Nem beszélünk róla, de a csüggedtség, csalódottság óriási. Nem kevésbé nagyok az újonnan megválasztott nemzeti tanáccsal szembeni elvárások. Vajon olyan emberek kapnak-e bizalmat, akik majd kikaparják nekünk a tűzből a forró gesztenyét? Vagy úgy állunk a listaállítással is, mint az autonómiával? Nemrégiben a Pannon Tv-ből⁴ arról értesültem, hogy valahol Bácskában tanácskozást rendeztek az autonómiáról. Mint az autonómiatervezet kidolgozója, aki annak idején a tervezetet több világnyelven megjelentettem, és az autonómia ügyét azóta is következetesen képviselem, meghívót sem kaptam a rendezvényre. (Ennyire jól állunk az autonómia híveivel?) Érthető tehát, ha a

⁴ 2006-os megalakulásakor csak Szabadkán és környékén, később az egész Délvidéken fogható televízió. Az adás többek között a Magyar Nemzeti Tanács üléseiről és délvidéki ünnepekről is tudósít. (A szerk.)

híradást feszülten figyeltem. A konferencia eminens vendégei egymással versenyeztek a nemzeti önfeladásban. Az egyikük szemrebbenés nélkül állította, hogy nem tudja, mi az autonómia. Itt tartunk a rendszer-változás után huszonöt évvel.

MENNEK

Mindennek megvan a maga folyománya. A magyar kisebbség hivatásos vezetői a magyar kormány támogatását maradtalanul élvezik. A szellem őrei kevésbé. Talán a politikában ez így is van rendjén. Csakhogy az élet társadalomlélektani szabályait nem lehet figyelem nélkül hagyni. Illetve lehet, de annak megvannak a fájdalmas következményei.

A nemzet nem annyira tömeg, mint inkább lélek. Érzés és öntudat. Érzés és öntudat nélkül az emberek előbb-utóbb sötétben kezdenek látni mindent, csüggedtség lesz úrrá a lelkükön. A határon túli magyarság a kisebbségi sorban elszenvedett sérelmei és keserű tapasztalatai ellenére mindig több-kevesebb bizakodással tekintett a jövőre. Ez a bizakodás és várakozás többnyire naivitásnak bizonyult, de ezt nem írnam a polgárok számlájára, inkább ismét a hit elpárolgására utalnék. Hányszor csapták be őket? Hiteles emberek nélkül megint jönnek a néma évtizedek, amelyek elől az emberek fejvesztve menekülnek. Félő, hogy a maradók – kicsit morcosan és vénként – már nem tudják kivédeni, hogy ablakainkat bezúzza a vihar.

Újra áttelepült Magyarországra néhány ismerősöm, mások Németországba mennek. Búcsút veszek tőlük, tanácstalanul nézünk egymásra. Kisebbségi világunk egyre inkább beszűkül. A tavasz folyamán *Menni vagy maradni* címmel több helyen tartottam előadást. Miután az autonómia gondolatával magamra maradtam, arra gondoltam, hogy pszichológusként megkeresem az önfeladás – asszimiláció, gyermektelenség, elvándorlás – lélektani mozgatórugóit. A szörnyű, önkínzó látomások nem hagytak nyugton, sorra jelentettem meg erre vonatkozó munkáimat. Azt gondolom, hogy jelenleg nincs

fontosabb dolgunk, mint mérsékelni ezt a – szinte járványos méreteket öltő – kivándorlást. Mert mennek. Már nemcsak Magyarországra, hanem magyar útlevéllel a zsebükben Nyugatra, a tengeren túlra. Ez irányú felhívásom – segélykérésem! – a VMSZ-hez, a Magyar Nemzeti Tanácshoz, a magyar önkormányzatokhoz süket fülekre talált, visszhang nélkül maradt.

Nem tudom, mi lehetne a magyarságnak nagyobb érdeke annál, hogy ezt a járványt valamivel megállítsa. A rendszerváltozás következményeiről beszélünk most is. Arról, amit huszonöt évvel ezelőtt afféle virágos mezőnek képzelünk. Aztán rá kellett jönni, hogy – többek között – azért nem mentünk semmire, mert sem a nemzet, sem az egyes nemzetrészek a képzeletbeli méhkas szerepének nem felelnek meg. Kalóz méhek vagyunk valamennyien, szállván, amerre nekünk tetszik, s rabolván a mézet, ahol érjük.

A RENDSZERVÁLTOZÁS HATÁSA

Dolgozatom végére hagytam a kérdés megválaszolását: Hogyan élte meg a délvidéki magyarság a rendszerváltozást, és milyen hatással volt a magyarországi rendszerváltozás az életükre?

A rendszerváltozás tízéves évfordulója kapcsán írtam az alábbiakat: „1989 váratlanul felcsillantotta a reményt a társadalom átalakulására, és azon belül a vajdasági magyarság nemzeti önszerveződése számára. Megítélésem szerint jelentős eredménynek számít, hogy több évtizedes elnyomás után megfogalmazódott a nemzeti együvé tartozás gondolata. Kimondatott ez a vajdasági magyarság részéről is, ahol a jugoszlávság jegyében zajló asszimilációs politika sokkal nagyobb pusztítást végzett a magyarság nemzettudatában, mint az erőszakosan fellépő román vagy szlovák

nacionalizmus. Eredményként könyvelhető el, hogy megerősödött a magyarságtudat, megindult a magyar társadalom szerveződése, pártok és civil szervezetek jöttek létre, megfogalmazódott és kimondatott az autonómia igénye.”⁵

Ennél sokkal többre azóta sem jutottunk, sajnos veszteségeink növekedtek. A pótolhatatlan veszteséget elsősorban halottaink jelentik. Számos értékes, a vajdasági magyarság életében fontos szerepet játszó ember távozott közülünk. Papokat, írókat, tudósokat, tanárokat temettünk, holott amúgy is foghíjas volt az értelmiségünk. Nem csak értelmiségünk fogyatkozott meg, a délszláv háborúk során temettünk frontra elhurcolt kiskatonákat, testben és lélekben megrokkant embereket, magukra maradó szülőket, testvéreket, barátokat, ismerősöket. Bár az elmúlás az élet kérlelhetetlen velejárója, a mi veszteségeink a szörnyűséges idők miatt sokkal nagyobbak, mint amit boldogabb népek körében a természet kérlelhetetlen rendje diktál. A korai halál miatt az átlagéletkor tíz-tizenöt évvel megrövidült. A megrövidült élet a legnagyobb veszteségünk. Továbbá súlyos veszteségeként könyvelhető el erőteljes demográfiai fogyatkozásunk, amelyen belül a kivándorlás miatti megfogyatkozásunk külön szót érdemel. A politikai és társadalmi felfordulás, ami ránk szakadt, több mint százezer magyar embert sodort el innen. Elsősorban a vállalkozó, képzett, fiatal nemzedék ment el, akik pótlására semmi esélyünk nincsen. Végül nagy veszteségünk a magyarság gazdasági kifosztása, koldusbotra juttatása. Egyáltalán nem vigasz számunkra, hogy ebben a koldussorban az ország más népei is velünk osztoznak. Mindent összevetve: bár a világ kitárult előttünk, közösségként kevesebben vagyunk és szegényebbek is, mint voltunk huszonöt évvel ezelőtt.

⁵ Hódi Sándor: Tíz év után. *Magyar Kisebbség*, 2000/1.